

La Svizra ed ils dretgs umans

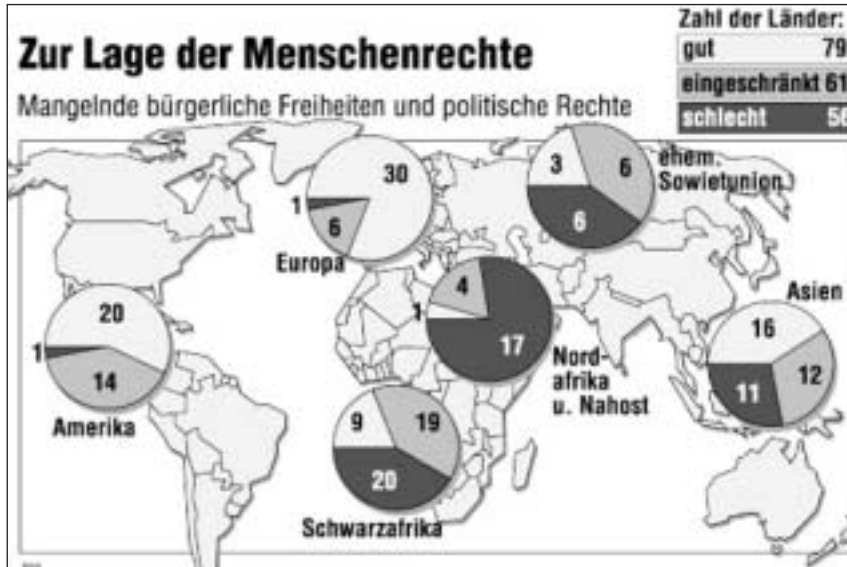
In Rumantsch perscrutescha e declera in svilup fadius

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ «Oz a las dudesch, il magazin d'infurmaziun dal Radio Rumantsch»: Tgi che taidla regularmain lezza emissiun enconuscha la vusch dal politolog engiadinais Jon Albert Fanzun che commentescha adina puspè novitads relevantas. L'atun 2004 è cumparida sia dissertaziun*, approvada da dus professers da l'Universitad da S. Gagl che l'han dà la nota 6 «cun la distincziun la pli auta». Ins sa persvada che Fanzun ha merità plainamain lezza valitaziun, sch'ins legia attentamain ses text (pp. 13–391) ordvart substanzius, structurà fitg cleramain ed enritg d'ina tabella explicativa e d'ina bibliografia abundanta. Fanzun ha perscrutà t. a. en il Departament federal dals affars externs, l'Archiv federal svizzer e l'Archiv da la Scuola politecnica federala per l'istorgia contemporanea. La lavur naschida da lezzas fadias n'è betg destinada per la pulvra da las bibliotecas. Ella tracta cunzunt ils onns 1945–1978, ma sias enconuschientschas gidan a chapir las sfidas essenzialas da la Svizra en noss 21avel tschientaner. Da questa ovra gjavischass ins ina versiun scursanida en las quatter linguas nazionalas per mintga persona interessada. L'autur analysescha l'entschatta da la politica svizra dals dretgs umans enfin a la demissiun da cuss. fed. Pierre Graber (1978). Fanzun punctuescha en sia conclusiun: «La Svizra n'è betg stada propugnatura da la proteccziun internaziunala dals dretgs umans, mabain ina chaura zoppa ('eine Nachzüglerin')» (p. 373). Quai declera l'autur cun il svilup global dal dretg en quest regard suenter la segunda guerra mundiala: «Il stadi ha pers ses dretg tradiziunal da tractar ses agens burgais tenor plaschair (...). In stadi che violava ses obligs areguard ils dretgs umans (...) na pudeva pli sa referir al princip da nunintervenziun» (p. 56). Ma gist la nunintervenziun era in axiom da la neutralitad rigurusa che la Svizra pratigava, tant pli ch'ella ha aderi pir 1963 al Cussegl da l'Europa (CE) ed ha ratifitgà pir 1974 la Convenziun europeana per la proteccziun dals dretgs umans e da las libertads fundamentalas (CEDU). Fanzun rapporta anc co che resguards economics impedivan da tegnair quint da la politica relativa dals pajais che cumpravon material da guerra svizzer.

1948: Vieuta giuridica globala

L'emprim declera l'autur l'internazionalisaziun globala dals dretgs umans: «Las experienzas da la segunda guerra mundiala han mussà ch'il sdegn da singuls pajais per ils dretgs umans pudeva implitgar entirs continents en conflicts guerrills (...). 1945 han ins finalmain pudì fixar la noziun da dretgs umans, cun vigur globala, en la charta da las Nazions unidas. Uschia è l'individui avanzà ad in object dal dretg internaziunal (...).

Tenor l'ONU en l'eliminaziun da la violenza ed il respect dals dretgs umans las duas pitgas che sustegnian la pasch (...). L'emprim pass per concretisar la proteccziun internaziunala dals dretgs umans han ins fatg cun la Decleraziun universal dals dretgs umans, approvada senza cuntravusch ils 10 da december 1948 da l'Assamblea generala da l'ONU (...). Sco recumandaziun da l'assamblea n'era lez document giuridicamain betg liant; el na preveseva nagina controlla internaziunala. Schebain ch'el n'obligava giuridicamain betg, ha'l effectuà fitg bier a lunga vista. I dà buns motivs d'al numnar 'ina vieuta fundamentala en l'istorgia dal dretg internaziunal' (...). Grazia a la relativaziun da la suveranità, han ils dretgs umans pudì vegnir in element relevant da las relaziuns internaziunals (...). En la segunda mesadad dal 20avel tschientaner, ha la noziun da dretgs umans sa sviluppada 'ad in dals instrumens normativs ils pli pussants ed ils pli acceptabels per sviluppar in urden politic sin stgalim naziunal e global' (pp. 55–57). Er il CE ha lavurà en quest senn: «1950 han ses commembers fundatur sutscrit la CEDU, entrada en vigur trais onns pli tard (...). L'internazionalisaziun dals dretgs umans simbolisescha ina ruptura moral, giuridica e politica cun l'urden global en vigur avant 1945 (...). Cun la noziun da dretgs umans han ins introduci ina norma etica en la politica internaziunala, per proteger il carstgaun da l'arbitraritad statale. Quai è stà la resposta liberala a la politica fashista d'extirpaziun che spretecha ils umans, ina disditga clera dal dretg internaziunal classic che na fascheva nagin plaz a consideraziuns moralas. Plinavant n'èn ils dretgs umans betg restads sin il stgalim d'affirmaziuns moralas, anzi, ins als ha garantids adina dapli per scrit; cun l'ir dal temp ha quai reduci il champ dals affars interns» (p. 101).

1974: «In'innovaziun revoluziunara»

Dentant era il concept da dretgs umans valavels dapertut incumpatibel «cun la noziun svizra d'indipendenza e suveranità. Significativas en lez senn èn

las explicaziuns da Pierre Micheli, schef da secziun sut [cuss. fed. Max] Petitpierre e secretari general 1961–1971 dal Departament politic federal (...). El ha manegià che l'engaschi internaziunal per ils dretgs umans, cunzunt tar relaziuns bilaterals cun in auter stadi, pretendia ch'ins intervegnia en ses affars interns, uschè ch'er auters stadis pudessan intervegnir medemamain en num da la reciprocità. Ma la Svizra, uschia Micheli, n'avev betg pudì acceptar ina controlla estra en dumondas da dretgs umans» (p. 92). Ils progress dal dretg internaziunal transfurmavan plaun a plaun las noziuns d'indipendenza e suveranità, ma «la Svizra na fascheva part ni da l'ONU, ni dal CE, e sa sclaudeva pia libramain dal svilup ulteriur e da la codificaziun dals dretgs umans en questas organisaziuns» (p. 98). L'adesiun al CE 1963 ha tuttina midà plaun a plaun l'opiniun da las instanzas federalas. 1968 ha Berna entschavà a sa dumandar sch'ins duaja aderir er a la CEDU, tant pli ch'ins astgava colliar lez pass cun reservas areguard singuls detagls dal document. Cun avaina poetica ha cuss. naz. Enrico Franzoni, commember da la delegaziun svizra tar il CE, express il gjavisch relativ: «Gia daditg splendura la glisch dals dretgs umans en il tshiel da l'Europa. I ma para che las stailas na duain sez ans vegnir pli datiers, ma che nus sez duain ans avischinar a las stailas» (cità p. 296, n. 171). L'emprim han il pievel ed ils chantuns 1971 s'avischinads a la «staila» dal dretg da votar per las dunnas sin stgalim federal, stgassond quai che fiss stà la reserva principala tar l'adesiun. 1972 ha la Svizra sutscrit la convenziun; la ratificaziun ha gi lieu 1974, suenter l'aboliziun 1973 dals artigels costituziunals encunter ils gesuits e claustras novas. L'adesiun a la convenziun è stada in dals dus gronds pass vers la reconuschientscha dals svilups giuridics internaziunals dapi 1948 areguard ils dretgs umans. Fanzun: «Il dretg da recurs individual, garanti da la CEDU, è stà in'innovaziun revoluziunara dal dretg internaziunal suenter la segunda guerra mundiala; el ha palesà ch'il stadi n'era betg pli l'unic subject da lez sistem e ch'er ils individuis survegnivan dretgs relativs» (p. 324).

1975: Helsinki

Cuss. fed. Graber ha curunà la vieuta da 1974 in onn pli tard, per la Festa federala da 1975: «Quel di a Helsinki han ils chaus da stadi e da regenza dals 35 pajais participants sutscrit il document final da la Conferenza per la segirtad e cooperaziun en l'Europa (CSCE), s'obligond t. a. a respectar ils dretgs umans e las libertads fundamentalas (...). L'Uniuon sovietica (US) e ses alliads han stuì recumpensar la reconuschientscha da l'urden territorial dal suenterguerra ed in stgomi economic rinforzà, fashend concessiuns areguard ils dretgs umans e la circulaziun libra d'umans e d'infurmaziuns (...). Il document final ha confermà en furma gene-

rala la persvasiun da l'Occident che relaziuns internaziunals paschaivlas premettan cunzunt il respect dals dretgs umans e da las libertads fundamentalas. Uschia han ils participants declerà ch'ils dretgs umans pertutgian quellas relaziuns (...). Era suenter l'approvaziun dal document han l'US e ses alliads protestà, tirond endament il princip da nunintervenziun, encunter criticas da l'Occident areguard ils dretgs umans» (pp. 141–144). A talas criticas ha era la Svizra stuì replitgar, e quai gia durant las tractativas: «L'US ha pretais che las normas fixadas per ils contacts umans valian era per ils lavurers esters. Quai cumpliava spezialmain il dretg per lur famiglias da viver cun els (...). Quai (...) ha embarassà ordvart la Svizra. Las propostas per la reuniun da famiglias e la circulaziun libra disturbavan la politica interna, pervi da la votaziun imminente davart duas iniziatives encunter la surimmigraziun (...). Plinavant cuntradivan lezzas propostas la politica uffiziala dal Cussegl federal per stabilisar il dumber d'esters (...). Perquai n'era la Svizra betg pronta da surpigliar obligaziuns internaziunals novas en lez champ brisant da politica interna (...). La delegaziun svizra ha pudì (...) far valair resalvas che resguardavan ils interess svizzers (...). La Svizra uffiziala vesaiva la dumonda dals dretgs umans en il context da la CSCE, (...) nua ch'ella pudeva ir en l'offensiva sco commembra da la cuminanza occidentala senza stuair reagir a pretaisas. Areguard ils lavurers esters stueva la Svizra excepziunmain defender directamain ses agens interess; lura n'ha'l betg gi tema d'exprimer ses veto e da sa referir ad atgnadads da politica interna. Lur ha la Svizra vairamain cumbatù il princip ch'ella defendeva visavi l'US e ses alliads, numnadamain zavràr ils dretgs umans dals affars interns» (pp. 155–156).

1975–1978: Il schlantsch tschessa

Paucas emnas suenter Helsinki ha cuss. fed. Graber prendì posiziun en lez senn en fatscha ad in stadi dicatorial european che n'era betg allii cun l'US. Lezza excepziun remartgaba la chaschunà reaziuns veementes aifer il Departament politic ed en il Cussegl naziunal. En september 1975, dus mais avant la mort da «generalissimo» Francisco Franco Bahamonde (1892–1975) han ins executà tschintg opponents bascs en Spagna. «Il Cussegl federal, tenor l'exempel d'auters stadis europeans, ha express publicamain sia indignaziun e clamà enavos l'ambassadur svizzer a Madrid» (p. 137). En cuntrast cun questa reaziun para la Svizra d'avair pers ses schlantsch per ils dretgs umans durant ils trais onns avant il cumià da Graber dal Cussegl federal. 1976 ha'l anc sutscrit la Charta sociala europeana; questa «dueva promover il progress social ed economic tranter ils pajais europeans» (p. 329). Ma «las cuntraversas davart lez document zuppentan in'aversiun fitg derasada e profunda

encunter dretgs umans socials ch'ins na reconuscha betg sco tals» (p. 332). Il Cussegl federal ha renunzià a la ratificaziun: «El n'ha betg gi il curaschi e la voluntad da surpigliar sia funcziun directiva, s'opponer als ravugls ostils a l'avertura e s'engaschar per sias atgnas finamiras a favur dals dretgs umans» (p. 370).

1980: Avius «Swiss made» cunter civilists

Trist è cunzunt il fatg che la Svizra, durant ils onns en dumonda, ha strusch applitgà l'art. 11.2 da sia lescha dals 30 da zercladur 1972 «davart il material da guerra», il qual tuna: «Ins na conceda nagina lubientscha d'exportar sch'i dat in motiv da supponer che furniziuns da material guerril ad in pajais determinà disturbian las premuras svizras en la convivenza internaziunala, cunzunt per il respect da la dignitad umana ed en il champ da l'agid umanitar u al svilup» (cità p. 205). 1979 ha cuss. fed. Rudolf Gnägi (1917–1985) «sa declerà pront da resguardar l'economia e las plazzas da lavur cun decider davart exports destinads per zonas da tensiun. Questa concessiun correspundeva strusch a la voluntad dal legislatur [da 1972]» (p. 215). Problematich eran cunzunt ils avius levs producids en dus chantuns alemans. Davent da 1973 «regardava la Svizra ils avius sco material da guerra mo sch'i eran munids cun indrizz che pussibiliteschian d'als duvrar per finamiras militaras. Questa regulaziun nova, politicamain contestada, signifitgava ch'ins pudeva exportar senza impediments lez avius levs che bandunavan la Svizra sco eroplans da transport u da scolaziun (...). En il parlament hai dà dapli vuschs criticas 1980, cur ch'ins è vegni a savair che las forzas armadas da Guatemala duvravan avius levs, furnids da Svizra, encunter populaziuns civilas» (pp. 211–212) Fanzun citescha rapports che l'ambassadur Dahinden ha tramess 1981 da Guatemala a ses departament: «El scriveva d'in 'return dal dretg dal pli ferm' e d'in 'collaps total dal sistem giuridic' sco era d'assassinats politics sistematic e da mazzaments da populaziuns civilas tras l'armada» (p. 214). Tge bilantscha pon ins far oz dals onns settanta? Lur ierta principala, areguard la politica svizra dals dretgs umans, resta l'adesiun a la CEDU, «element stabel ed evident dal mintgadi giuridic svizzer» (p. 378). Il document final da Helsinki ha contribuì als progress dals dretgs umans tar ils anteriurs alliads europeans da l'US, oz svanida, ed en la part europeana da questa. En omadus cas ha la Svizra gidà. Sia activitad aifer l'OSCE, successura da la CSCE, sco er aifer il CE ed uss er l'ONU, contribuescha vinavant a promover ils dretgs umans. Dal reminent citescha Fanzun «la sgnocca da Willi Ritschard: 'Ils Svizzers levon marvegl, ma sa dasdan tard'» (p. 391).

* Jon Albert Fanzun, Zwischen humanitärer Tradition und Isolation. Die Anfänge der schweizerischen Menschenrechtspolitik bis 1978. Bamberg/Baviera (Difo-Druck GmbH) 2004.

1945 han ins finalmain pudì fixar la noziun da dretgs umans, cun vigur globala, en la charta da las Nazions unidas.